

PEDAGOGIKA OGÓLNA I SUBDYSCYPLINY

Redakcja naukowa – Lucjan Turowski

Wydawnictwo Akademickie „Żak”

Spis treści

Przedmowa	7
-----------------	---

Część I.

DYSCYPLINY PEDAGOGICZNE (wybrane problemy)

1. Pedagogika ogólna – <i>L. Turowski</i>	14
2. Historia wychowania i myśli pedagogicznej – <i>J. Cytowski</i>	75
3. Dydaktyka – <i>A. Knap</i>	110
4. Teoria wychowania – <i>W. Kamiński</i>	136
5. Pedagogika porównawcza – <i>M. Świątek</i>	149
6. Problemy pedagogiki wczesnoszkolnej – <i>B. Mazur</i>	157
7. Problemy pedagogiki szkolnej: Szkoła – przemiany instytucji i jej funkcji – <i>T. Lewowicki</i>	167
8. Pedagogika społeczna – <i>T. Pilch</i>	181
9. Pedagogika opiekuńcza – <i>A. Kelm</i>	194
10. Pedagogika specjalna (rewalidacyjna i resocjalizacyjna) – <i>L. Pytka, T. Zacharuk</i>	217
11. Pedagogika zdrowia – <i>M. Demel</i>	236
12. Pedagogiczne problemy kultury fizycznej – <i>A. Skład, K. Zuchora</i>	255
13. Pedagogiczne problemy turystyki – <i>L. Turowski</i>	265
14. Pedagogiczne problemy uczestnictwa w kulturze – <i>L. Turowski</i>	276
15. Pedagogika muzealna – <i>L. Turowski</i>	287
16. Pedagogiczne problemy funkcjonowania muzeów – <i>J. Pólturzycki</i>	300

17. Pedagogika pracy – <i>T.W. Nowacki</i>	314
18. Pedagogika rolnicza – <i>J. Grabińska</i>	327
19. Problemy wychowania seksualnego (wprowadzenie wychowania seksualnego do szkół w krajach europejskich) – <i>M. Kozakiewicz</i>	346
20. Problemy pedagogiki samokształcenia. Samokształcenie jako proces oświatowy – <i>J. Pótturzycki</i>	357
21. Pedagogika wojskowa – <i>L. Turowski</i>	369
22. Pedagogika rodziny – <i>L. Turowski</i>	379
23. Andragogika (pedagogika dorosłych) – <i>L. Turowski</i>	391

Część II.

NAUKI WSPÓLDZIAŁAJĄCE Z PEDAGOGIKĄ

1. Nauki pomocnicze pedagogiki – uwagi ogólne – <i>L. Turowski</i>	400
2. Psychologia rozwojowa i wychowawcza a pedagogika – <i>J. Stypułkowska</i>	404
3. Związki pedagogiki z socjologią – <i>B. Gołębiowski</i>	411
4. Filozofia a pedagogika – związki, inspiracje, doświadczenia – <i>W. Kamiński</i>	421
5. Etyka a pedagogika – <i>J. Jaroń</i>	433
6. Historia kultury i jej relacje z pedagogiką – <i>J. Damrosz</i>	453
7. Prakseologia pedagogiczna (szkic) – <i>E.A. Mazurkiewicz</i>	468
8. Problemy pedeutologiczne	
8.1. Uwagi ogólne – <i>L. Turowski</i>	483
8.2. Nauczyciel w sytuacji zmieniającej się szkoły – <i>H. Kwiatkowska</i>	486
8.3. Osobowość nauczyciela-wychowawcy – <i>Z. Kosyrz</i>	505
8.4. Mistrzostwo pedagogiczne nauczycieli – <i>W. Kamiński</i>	519
9. Zasady badań pedagogicznych – <i>Wł.P. Zaczynski</i>	535
10. Pedagogiczne podstawy eksperymentów oświatowych – <i>Wł.P. Zaczynski</i>	570
Bibliografia (zestawił <i>A. Knap</i>)	580

Przedmowa

Przygotowany podręcznik odbiega od klasycznych ujęć, koncepcji i modeli tego typu opracowań. Jest to właściwie zbiór rozpraw, studiów i opracowań dotyczących różnych dziedzin działalności edukacyjnej i związanych z nią refleksji badań i teorii. Intencją tego opracowania jest ukazanie wybranych węzłowych, problemów istniejących lub dopiero powstających subdyscyplin pedagogicznych określanych nazwą „pedagogiki szczegółowe”. Nazwa „pedagogika szczegółowa” jest umowna. Może być zastąpiona określeniem „specjalizacja pedagogiczna” (używanym przez B. Suchodolskiego) bądź terminem „subdyscyplina”.

Praca ma na celu ukazanie głównych kierunków rozwoju pedagogiki, tworzenia się jej różnorodnych odgałęzień i specjalizacji, obejmowania badaniami i refleksją pedagogiczną coraz szerszych terenów i coraz głębszego ich ujmowania. Istnienie subdyscyplin (lub nauk szczegółowych) jest uwarunkowane wykrystalizowaniem się przedmiotu badań, ukształtowaniem problematyki i metodologii badań danej dziedziny zjawisk i procesów. Rozwój pedagogiki jako nauki charakteryzuje się tym, że jej geneza wiąże się z filozoficzną refleksją o człowieku, jego rozwojem, tożsamością i rolą w świecie, a także z analizą sytuacji człowieka w rzeczywistości. Stąd konieczność współdziałania z takimi naukami, jak np. filozofia, psychologia, socjologia, historia, ekonomia czy demografia, które charakteryzują różne dziedziny rzeczywistości.

Złożoność form życia społecznego i cywilizacji współczesnej stawia ludzi wobec coraz trudniejszych i bardziej odpowiedzialnych zadań wymagających zgodnego z zasadami humanizmu i skutecznego funkcjonowania w różnych społecznych rolach. Z tych względów zwiększa się rola i zadania edukacji, która obejmuje całokształt aktywności i życia człowieka (uczestnictwo w pracy, w kulturze, w życiu społecznym, w rodzinie). Rozwój pedagogik szczegółowych, specjalizacja w naukach pedagogicznych, wiąże się zatem ściśle z rozszerzaniem się badań i eksperymentów pedagogicznych na całe zawodowe, rodzinne i społeczne życie ludzi. Różny poziom rozwoju i zaawansowania tych badań wynika z różnic w społecznym zapotrzebowaniu na diagnozy, prognozy i normy pedagogiczne.

Omawiane w podręczniku nauki pedagogiczne nie obejmują wszystkich dziedzin praktycznej działalności edukacyjnej, lecz tylko te, których znaczenie społeczne i intensywność rozwoju spowodowały narodziny refleksji i badań pedagogicznych oraz próby tworzenia teorii naukowych. Status metodologiczny i poziom refleksji teoretycznej oraz dorobek badawczy omawianych w podręczniku pedagogik szczegółowych jest różny. Zależy on od presji społecznej praktyki oczekującej wyników badań, konstatacji i diagnoz umożliwiających optymalizowanie działania edukacyjnego w danej dziedzinie (np. w dziedzinie wychowania zdrowotnego), od uczestnictwa w tym procesie ludzi wybitnie uzdolnionych i zainteresowanych tą problematyką, od wykorzystania dorobku metodologicznego nauk społecznych i humanistycznych współdziałających z pedagogiką.

W tym podręczniku pedagogiki szczegółowe ukazują, jakie ważne problemy podejmują te subdyscypliny, jakie jest społeczne i naukowe znaczenie rozwiązania tych problemów, w jakim zakresie, za pomocą jakich metod są one badane, jaki mają związek z prawidłowościami wykrytymi przez pedagogikę ogólną. Związek pedagogiki ogólnej z pedagogikami szczegółowymi jest też zróżnicowany. Np. pedagogika uczestnictwa w kulturze ma nie tylko wymiar instytucjonalny, ale przede wszystkim perso-

nalny i kulturoznawczy. Uczestnictwo w kulturze wymaga nie tylko pewnych cech osobowych, dostępu do dóbr kultury, warunków do poznawania i przeżywania wartości kulturowych, ale także przygotowania do twórczego i samodzielnego odbioru treści kulturowych. Związek pedagogiki ogólnej z pedagogiką uczestnictwa w kulturze jest treściowy i funkcjonalny. Analiza celów wychowania umysłowego, społecznego i estetycznego i kryteriów doboru treści kształcenia, stanowiąca wynik badań i uogólnień pedagogiki ogólnej, stanowi dla pedagogiki uczestnictwa w kulturze cenne źródło wiedzy o związku tych celów i treści z przygotowaniem ludzi do wartościowego i nadającego sens życiu obcowania z dobrami kultury.

Prezentowane w podręczniku poglądy, analizy, diagnozy, wyniki badań, opcje teoretyczne są oparte głównie na polskich doświadczeniach i odzwierciedlają potrzeby naszego społeczeństwa. Nawiązują też do tych wartościowych polskich doświadczeń, które mimo że powstały w innych warunkach historycznych, społecznych i kulturowych, zawierają racjonalne jądro w sposobie postrzegania, analizowania i wyjaśniania oraz projektowania zmian w różnych dziedzinach edukacji ludzi.

Omawiane opracowanie jest wyborem najbardziej ważnych, torujących drogę postępowi wychowawczemu, problemów edukacyjnych, którymi zajmują się pedagogiki szczegółowe. Praktyka edukacyjna jest zatem prezentowana jako zbiór problemów do rozwiązania, nauki pedagogiczne są ujmowane jako dyscypliny badające, diagnozujące i wartościujące te problemy, i jako źródło wiedzy o zasadach i normach działania umożliwiającego skuteczne przekształcanie rzeczywistości wychowawczej. Zawarta w podręczniku charakterystyka szczegółowych nauk pedagogicznych opiera się na założeniu, że są one i teoretyczne – wyjaśniające prawidłowości, układy i mechanizmy procesu wychowania, i praktyczne – to znaczy umożliwiające dokonywanie zmian w rzeczywistości wychowawczej.

Podział na pedagogikę ogólną i pedagogiki szczegółowe zawarty w podręczniku wynika z faktu historycznego ujmowania

rozwoju tych subdyscyplin, z uznania prawidłowości procesu przechodzenia od pedagogiki spekulatywnej do empirycznej, od pedagogiki ogólnej do rozwoju nauk szczegółowych, od pedagogiki instrumentalnej do pedagogiki naukowej, od pedagogiki służebnej wobec systemów państw i ustrojów do pedagogiki krytycznej (niezależnej).

Wyodrębnienie się nauk szczegółowych i ich rozwój jest procesem wieloetapowym i nierównomiernym. Przedmioty badań „pedagogik szczegółowych” nie zawsze są możliwe do całkowitego rozgraniczenia, a nawet częściowo pokrywają się z badaniami innych nauk (np. z badaniami z zakresu socjologii wychowania czy psychologii wychowawczej). Za podstawę kryterium rozgraniczenia nauk szczegółowych przyjęliśmy punkt widzenia danej dyscypliny.

Prezentowana praca *Pedagogika ogólna i subdyscypliny (wybrane problemy)* jest także zbiorem materiałów do studiów i analiz. Jej głównym celem jest ukazanie tych nowych, najważniejszych problemów badawczych i teoretycznych, które szczegółowe nauki pedagogiczne muszą rozwiązywać, aby mogły stać się pomocne w przekształcaniu oświaty i wychowania w Polsce zgodnie z ideałami humanizmu, demokracji i gospodarki rynkowej. Wejście Polski do Europy Zachodniej na zasadach równoprawnego i atrakcyjnego partnerstwa wymaga właśnie badania i rozwiązywania tych problemów oświatowych, które warunkują ten proces integracji kulturowej, gospodarczej i cywilizacyjnej z Europą.

Praca niniejsza stanowi przegląd najważniejszych, najbardziej aktualnych i pilnych problemów naukowych i praktycznych, w których rozwiązywaniu nauki pedagogiczne muszą uczestniczyć. I tak np. historia myśli pedagogicznej może być pomocna w zrozumieniu idei postępu i regresu i w poszukiwaniu takich koncepcji pedagogicznych, które są najbardziej zgodne z naturą ludzką i potrzebami rozwijającego się społeczeństwa polskiego. Teoria wychowania może być pomocna w zrozumieniu tych czynników, które hamują lub stymulują trudny proces

przystosowywania się ludzi do warunków ustrojowej transformacji. Umożliwi też zrozumienie możliwości realizowania humanistycznych i demokratycznych ideałów w warunkach gospodarki rynkowej.

Szkoła przeżywa kolejne kryzysy, jest przedmiotem krytyki mass mediów, traci autorytet, szuka możliwości komunikacji i współpracy z młodzieżą. Pedagogika szkolna ukazuje te problemy, których rozwiązanie może się przyczynić do określenia roli szkoły w pluralistycznym i demokratycznym społeczeństwie i do optymalizacji procesu nauczania i wychowania.

Umieszczone w tej publikacji rozważania i charakterystyki dotyczące np. pedagogiki specjalnej (rewalidacyjnej i resocjalizacyjnej) mogą być ważnym źródłem wiedzy orientującej w tym, jakie problemy ta dyscyplina podejmuje i jakie są możliwości włączenia nauki do rozwiązywania trudności adaptacyjnych i rozwojowych tej części młodego pokolenia, która akceptuje dewiacyjne wzory zachowania społecznego.

Wielkim społecznym problemem jest zagadnienie ochrony zdrowia młodego pokolenia. Raport o stanie zdrowia społeczeństwa polskiego wskazuje na rosnące niebezpieczeństwo wzrostu chorób cywilizacyjnych (choroby układu krążenia, nerwice i nowotwory). Pedagogika zdrowia ukazuje problemy wychowania prozdrowotnego.

Jednym z czynników integracji kulturowej świata, przełamывania stereotypów etnicznych i narodowych, wypoczynku i rekreacji jest turystyka krajowa i zagraniczna. Problematyka ta znalazła ujęcie w tekście poświęconym pedagogicznemu problemom turystyki. Autor dowodzi, że uczestnictwo w turystyce też wymaga przygotowania i kultury współpracy i współżycia w grupach turystycznych.

W tekście jest też mowa o pedagogice pracy. Głębsze zrozumienie tej problematyki jest koniecznym składnikiem świadomości aksjologicznej i warunkiem autokreacji oraz samorealizacji.

Pedagogika ogólna i subdyscypliny (wybrane problemy) obejmuje inne jeszcze zagadnienia, nie wymienione w przedmo-

wie. Z różnych powodów w pracy tej nie znalazły się teksty dotyczące innych pedagogik szczegółowych. Braki te, sędzę, uda się uzupełnić w przyszłym, ewentualnym, wydaniu.

Lucjan Turowski